

STREEKCULTUUR & NATUUR

DOEMSPIEKERS

Mien sloap-DNA

‘**G**oat op oe rug liggen en blief röstig evven liggen’, zeg de stem van de juffrouw. Op ’n groot schearm boaven ouns is te zeen wat wie mot doen. Ounder ouns geet de matras luk op en daal. Met sensoren wördt metten hoo wie ligt en dat wördt anpast duur ’n bodden van ouns testber in te stellen op dee stie woar as wie het hardst drukt.

„Oe DNA vuur het op de rug liggen wet wie now”, zeg de juffrouw, toch wal met enige heurbare trots. „Wil ie now op de zied goan liggen en de armen nich ounder oe lief doen. Hol ze mer vuur oe”, zeg ze dan. Op het scherm is weer te zeen wat wie mot doen. Wie dreait op zied, per tooval noar mekaar too en scheet in nen lach. Wat ’n gedoo. Onderwiel wördt het sloap-DNA van het opzied liggen vastlegd. „Daank vuur de metwearing”, zeg de juffrouw, „oe persoonlijk sloap-DNA is vastlegd.”

Wie hebt net in nen beddenweenkel in ne testcabine leggen woar ze pretendeert dat ze könt metten hoo ie het beste sloapt. As de verkoper ouns oet de cabine haalt steet de koffie kloar. Vuur ouns ligt nen oetdreai woar dudelijk te zeen is dat ne vrouw het meer op de heupen hef as nen man.

En dan geet het passen, disselen, metten en testen an. ’n Verkoper geet an het weark um de oundermatras an te passen an de resultaten van het onderzoek. Het lik wal wetenschap.

En dan smit hee de een noa de aandere matras in het ber, van hard noar zacht, goedkoop en duur en wie mot iederbod goan liggen. Op de rug en op zied. Kö’j oe vuurstellen dat ie het op ’n doer nich meer weet. Joa ie mot der wat vuur oaver hebben as ie op zeuk bint noar ’n neij ber.

Der is keuze oet ’n normaal ber met ziedkaanten of ne zogenaamde boxspring. ’n Ber met ziedkaanten hef nen onderbodden dee wel of nich instelbaar is met doarop ne matras, woar ie weer könt kiezen oet spiraal geveerd of een met vast verend materiaal. Dee matras is dan ofwearkt met allemaal goed drukverdelende ofdekloagen.

Of ie hebt de keuze oet ne boxspring. Het grote verschil hiermet is dat dee drukverdelende ofdekloagen wördt anbödden as ’n zogenaamd topdek. Het is ne dunne losse matras van zo’n 3 tot 7 centimeter dik, dee ie op de ondersteunende matras legt. Doarbie is het hele ber stoffeerd in ene kluur. Zee ie het vuur oe en kön ie oe vuurstellen dat ie doar helemaal van op ’n biester raakt?

Dat vaststellen van dat sloap-DNA zag ik nich zoa zitten. De fabrikant prebeert oe te oavertuugen um te kiezen vuur nen onderbodden dee instelbaar is. Mer mot dat? Het kan, mie duch, ok ne verende matras wedden. Wie hebt now zoa nen elektrischen bedbodden met nen motor vuur en nen motor achter. Wie broekt hem nooit. Joa ounze kleankeender heb der plezeer an um ouns mangs op en daal te loaten goan.

Ik heb as vuurbereiding ’n Consumentengids duurnömmen. Wat blik: ne matras van 150 Euro kan net zoo

good liggen as een dee 1500 Euro kost. En dan begint bie mie de twiefels. Wat mot ie geleuen. Wie bint meer beddenzaken of west. Um te luusteren wat de vakleu, de verkopers te vertellen hebt en hoo zee ouns in dit proces könt begeleiden. Hebt ze ’n good verhaal, wördt ie der wiezer van. Wie bint der oet kömmen. Robert gaf ouns de beste informatie en het gevoel dat wie der good an deden ziene bercombinatie te kopen.

Now mer ofwochten of het good slöp.

Bert Wolbert

Het woordenboek ‘Twents in woord en gebruik’ was monnikenwerk van oud-onderwijzer G.J.H. Dijkhuis uit Borne. Zijn verloren gewaande kaartjes met 24.000 Twentse woorden zijn onlangs teruggevonden.

Martin Steenbeke

In een hoek van de werkkamer van streektaalconsulent Harry Nijhuis in museum TwentseWelle staan twee dozen vol met gebundelde kaartjes ter grootte van een ansicht. Wie niet beter weet, denkt dat de dozen klaarstaan voor de oudpapierinzameling, maar dat zou een historische vergissing zijn, zegt Nijhuis. „Dit is cultuurhistorisch belangrijk materiaal.”

In de dozen bevinden zich de originele kaartjes waarop ‘meester’ G.J.H. Dijkhuis uit Borne Twentse woorden opschreef. Op elk kaartje staat één woord, de betekenis ervan en, ter verduidelijking, een complete zin met dat woord. Alle 24.000 kaarten tezamen vormen het manuscript van *Twents in woord en gebruik*, dat in 1979 is verschenen.

Op ruim duizend pagina’s zijn gangbare en haast vergeten Twentse woorden en uitdrukkingen vastgelegd. Het standaardwerk wordt, met een knipoog naar de *Dikke Van Dale*, ook wel ‘*n Dikken Diekhoes*’ genoemd.

In 1991 zijn in een herziene druk onder regie van streektaaldeskundige André Hottenhuis 5.000 woorden toegevoegd. Hottenhuis had van 1986 tot 2008 in *De Twentsche Courant (Tubantia)* een taalrubriek onder de naam ‘Wat nog niet in Dijkhuis staat’.

Gerrit Dijkhuis (Enschede 1887 – Borne 1983) begon met werken in een fabriek, maar stapte over naar het onderwijs. Hij was veertig jaar (hoofd-)onderwijzer aan de Bornse St. Jacobusschool. Na zijn pensionering bleef hij maatschappelijk actief via de meest uiteenlopende bestuursfuncties. Toen hier, al dan niet gedwongen, een einde aan kwam, miste hij een zinvolle invulling van zijn leven. Nijhuis: „Hij raakte wat gefrustreerd, werd depressief en was sikkeneurig voor zijn omgeving.”

Zik en zak

Op 80-jarige leeftijd vatte Dijkhuis het plan op om het Twentse dialect vast te leggen. Er waren al Twentse woordenboeken en -lijsten, maar die waren sterk aan het dialect uit een bepaalde stad of streek gelinkt. „Een woordenboek van Karel Schönfeld Wichers was bijvoorbeeld wel erg

toegespitst op het Rijssense dialect. Dijkhuis heeft het breder getrokken. Hij was de eerste die op een zeer uitgebreide schaal Twentse woorden heeft vastgelegd”, zegt Nijhuis.

Dijkhuis deed dit, zo verklaart hij zelf in het voorwoord, ‘ten gerieve van allen, die beginnen met Twents dialect te lezen, maar daarbij telkens stoten op voor hen onbegrijpelijke lettergrepen als: ‘hek en hak, zik en zak, dook, deek, deuk, piel en hiel, wik en wak, wukke en zukke, haste en zaste’.

Hij putte uit zijn eigen woorden-schat en boekenkast, maar gebruikte ook publicaties van dialectschrijvers als Johan Gigengack (Hengelo), Cato Elderink (Enschede) en Gerard Vloedveld (Almelo). Ook ging hij bij streektaaldeskundigen te rade voor de spelling, betekenis of toepassing van woorden. Zo zijn van het woord ‘doon’ maar liefst 30 verschillende betekenissen opgenomen, variërend van ‘doen’ tot ‘doden’.

De totstandkoming van het boek is als monnikenwerk betiteld. Dijkhuis dacht er aanvankelijk drie jaar mee bezig te zijn, maar uiteindelijk had hij er tien jaar voor nodig. „Hij werkte erg punctueel”, vertelt Nijhuis. „Per dag trok hij er vier uur voor uit. ’s Ochtends twee uur en ’s mid-

dags twee uur. Als hij visite had, verontschuldigde hij zich dat hij aan het werk moest. Anders kwam het boek niet af.”

Wat opvalt, en volgens Nijhuis tekenend is voor de tijd, is dat Dijkhuis geen standaard kaartjes in de boekhandel kocht, maar leeg papier uit bijvoorbeeld schriften en agenda’s gebruikte. Nijhuis pakt ter illustratie een kaartje uit een doos. „Kijk, deze is gemaakt van een oude enveloppe. Op de achterkant staat nog zijn adres. Ik heb hier een heel bijzonder gevoel bij. Het zou toch doodzonde zijn geweest als dit niet bewaard was gebleven.”

Depressief

Toen er 24.000 lemma’s verzameld waren, kon Dijkhuis tot zijn grote teleurstelling geen uitgever vinden. „Het nut van een Twents woordenboek werd betwijfeld. Hij werd er weer depressief van.”

Uiteindelijk waren zeven Twentse gemeenten (Borne, Denekamp, Losser, Oldenzaal, Ootmarsum, Tubbergen en Weerselo) bereid om, met financiële steun van de Rabobank, het woordenboek uit te geven. De handgeschreven kaartjes van Dijkhuis werden verspreid over de verschillende gemeentesecretarieën, waar ty-

Manuscript van ‘Dikken Diekhoe’s’

pistes ze moesten overtikken. Ze kregen hiervoor identieke typemachines, zodat het lettertype overal gelijk was.

Opvallend detail: de vrouw van streektaalconsulent Nijhuis was in Losser één van die typistes. „Voor haar en haar collega’s was het lastig werk. De jonge meiden waren de Nederlandse taal gewend en moesten nu opeens dialect lezen met al die rare lettercombinaties.”

Na de publicatie van het woordenboek verdwenen de kaartjes uit beeld. Nijhuis deed in 2008 bij de totstandkoming van de Taalkamer in TwentseWelle een vergeefse poging ze te achterhalen. „Ze waren niet te vinden, ik dacht dat ze verloren waren gegaan.”

Vorig najaar doken ze alsnog op. In een hoekje van het gemeentearchief in Borne, letterlijk en figuurlijk uit het zicht, trof een oplettende medewerkster twee volle dozen aan. „Gelukkig waren ze in Borne zo alert om in te schatten wat het was en contact met ons op te nemen. Ik dacht eerst dat het alleen de Bornse kaarten waren, maar de verzameling is compleet.”

Handgeschreven

De vraag is wat er nu gebeurt met de

originele kaartjes. Nijhuis denkt dat ze een bron kunnen zijn voor wetenschappelijk onderzoek. „Je ziet op de handgeschreven kaartjes de correcties die door meelezers zijn aangebracht. Dijkhuis heeft dus informatie verzameld waar anderen anders tegenaan keken. Ik kan me voorstellen dat bijvoorbeeld studenten Taalwetenschap daar onderzoek naar willen doen.”

Maar ze zullen (deels) ook voor het publiek tentoongesteld worden. In de Taalkamer van TwentseWelle staat de triplexkast die Dijkhuis speciaal voor zijn woordenboek heeft laten maken. In de 36 vakjes ordende hij de kaarten alfabetisch en bundelde ze, voorzien van een strik of elastiekje.

Nu liggen er replicakaarten in, gemaakt toen de originele kaarten als verloren werden beschouwd. „Ik heb de Dijkhuis gepakt en zomaar wat woorden en hun betekenis overgeschreven. Zo heb ik willen verbeelden hoe hij te werk ging”, legt Hijhuis uit.

Maar enkele tientallen kaartjes overschrijven is iets heel anders dan 24.000, beseft de streektaalconsulent. „Je moet wel enorm stoïcijns en gedisciplineerd zijn om dit tien jaar vol te houden.”

▲ Een deel van de 24.000 kaartjes van Gerrit Dijkhuis (foto onder). Even werd gedacht dat ze verloren waren gegaan, maar vorig najaar doken ze op in Borne. FOTO CARLO TER ELLEN

Te hooien te gras

Wright Flyer naar TwentseWelle

Vanaf 18 februari heeft TwentseWelle een expositie aan ‘De droom van het vliegen’. Van het Nationaal Militair Museum krijgt het museum een bijzondere replica van de Wright Flyer, een van de eerste primitieve vliegtuigen, in bruikleen.

De droom los te komen van de aarde achtervolgt ons al eeuwen. Deze droom hadden ook de broers Wright rond 1900. Het lukte Orville en Wilbur in 1903 als eersten een vliegtuig met een motor te besturen. De Wright Flyer steeg op! Niet één, maar wel drie keer. Bij de laatste poging legde Wilbur bijna 300 meter af.

Streektaal in Stijl in Hellendoorn

Twentaal en de Kreenk vuur de Twentse Sproak houden morgen weer een Streektaal in Stijl met literaire verhalen en gedichten in de streektaal. De verhalenvertellers zijn onder anderen Thea Kroese, Bert Groothengel, Gerrit Kraa en Ina Laarman. De gedichten komen van Arie Jansen en Gerrit Dannenberg. Voor de muziek zorgt violiste Esther van der Schee.

■ Streektaal in Stijl heeft plaats in de Leerkamer, Jacob Kapteynstraat 2 in Hellendoorn. Aanvang 20.00 uur, entree 7,50 euro, inclusief koffie.

Oude boeken in de Bergkerk

Deventer is de belangrijkste boekenstad van Overijssel. Alleen al vanwege de grote boekenmarkt die jaarlijks in augustus tienduizenden bezoekers lokt. Elk jaar opnieuw is er bovendien op de laatste zaterdag van januari in de Bergkerk een grote antiquarische boekenbeurs. Op de beurs zijn zo’n 50 standhouders uit het hele land aanwezig, die de meest bijzondere stukken uit hun aanbod meenemen naar Deventer. Ook alle Deventer antiquariaten zijn er.

■ Boeken in de Bergkerk, zaterdag 28 januari van 10.00 tot 17.00 uur. Entree 2 euro.

Stemmen op beste historische website

Meerdere Overijsselse websites doen mee aan de verkiezing voor de Geschiedenis Online Prijs. Die wordt elke twee jaar uitgereikt en bekroont de meest vernieuwende, verrassende of mooiste Nederlandse historische website of app.

Uit Overijssel zijn onder meer de heemkundeverenigingen in Borne en Rijssen-Holten kandidaat. Verder dingt de site MijnStadMijnDorp van het Historisch Centrum Overijssel mee naar de prijs. De sites kunnen een juryprijs en een publieksprijs winnen. Voor de publieksprijs kan iedereen tot 9 februari stemmen via geschiedenisonlineprijs.nl